

ale

**Historisk tidskrift
för Skåneland**

Nr 1 1988

ale

Historisk tidskrift för Skåneland

utges av De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening.

Redaktör

Docent Sten Skansjö

Redaktionskommitté

Länsantikvarie Carin Bunte, Malmö

Professor Erik Cinthio, Lund

Fil. lic. Gert Jeppsson, Lund

Fil. kand. Allan Persson, Lund

Landsarkivarie Anna-Christina Ulf-
sparre, Lund

innehåll

	Sid.
Thorsten Andersson: Vem var Christian IV?	1
Gad Rausing: Några tankar om förhistoriska städer, skånska och andra	15
Curt Weibull: Skåneflaggan	22
Göran Hallberg: Om namnet Skeinge borg	23

Vem var Christian IV?

Av Thorsten Andersson

I Danmark har 1988 firats som Christian IV:s år med bl a 10 utställningar, belysande kungens levnad och verksamhet inom olika områden samt hans rikens ställning i samtidens Europa. Denna stora satsning har blivit möjlig tack vare ett stort ekonomiskt stöd från Europarådet.

Den 4 april 1588 avled kung Fredrik II av Danmark och Norge i en ålder av 54 år. Han efterträddes av sin äldste son, den endast 11-årige Christian och därmed inleddes en epok, som kom att sträcka sig över inte mindre än 60 år. Det var en tid fylld av stora förändringar på en mängd områden, en dramatisk tid med krig, ekonomiska kriser och andra olyckor men också med en kulturell utveckling, som gav Danmark en framskjuten position i europeiskt kulturliv. Ansvar för denna utveckling på gott och ont faller i hög grad på Christian IV personligen. Här skall göras ett försök att teckna ett porträtt av denne monark, som trots uppenbara fel och brister och trots en föga lyckosam regeringstid blivit ovanligt populär.

Uppväxt och fostran

Fadern, Fredrik II, hade blivit kung 1559 men gifte sig först ganska sent, 1572. Han var då 38 år medan bruden, Sofia av Mecklenburg, endast var 15 år. De båda kontrahenterna var kusiner och egentligen var äktenskap inte tillåtet mellan så nära släktingar men det förbudet gällde tydligen inte kungliga personer. Den oldenburgska ätten höll på att dö ut och

det blev därför allmän glädje, när den unga drottningen, som tidigare fött två döttrar, den 12 april 1577 gav livet åt en präktig pojke på Frederiksborgs slott vid Hilleröd. På nära hundra år – alltsedan Christian II:s födelse – hade ingen tronföljare sett dagens ljus i det egentliga Danmark. Kung Fredrik som mest ägnat sig åt krig och jakt, var medveten om sina brister i fråga om boklig bildning och ville därför ge sin son en bättre uppfostran än han själv fått. När Christian var sex år anförtröddes hans utbildning åt två framstående män, dels den lärde och vittbereste pommerske adelsmannen Henrik Ramel, som utnämndes till prinsens hovmästare, dels hovpredikanten och rektor vid Herlufsholms lärda skola, magister Hans Mikkelsen, som blev Christians »tugtemester». Efter någon tids enskild undervisning placerades den unge kronprinsen och hans yngre bror Ulrik i Sorö, där de fick några jämnåriga adelssöner till skolkamrater.

Den blivande kungens uppfostran grundades på ett pedagogiskt system, utarbetat av den ansedde tyske humanisten Johann Sturm. Särskild vikt lades på att lära prinsen uttrycka sig i skrift. Språkundervisningen omfattade främst danska och tyska – kungen av Danmark var

Fig. 1. Christian IV som ung. Kopparstick av Crispin de Passe, Köln 1595. Under porträttbilden ses kungens latinska valspråk: REGNA FIRMAT PIETAS=gudsfruktan ger styrka åt kungarikena. Det antogs redan då Christian som sjuåring valdes till tronföljare. Förkortat till R F P förekommer det i en mängd olika sammanhang, tolkat av folkhumorn som »Riget fattes Penge».

också tysk furste och drottning Sofia var tyskfödd – men Christian fick också lära sig skriva och tala latin samt i någon mån även franska och italienska. Andra viktiga ämnen var kristendom, historia, särskilt krigshistoria, matematik samt teckning, arkitektur och navigation med skeppsbyggnadskonst. Stor vikt lades också vid fysisk fostran: ridning, fäktning och andra sk ridderliga idrotter.

Christian IV växte upp i en tid med olika synsätt på fursten och hans roll. Den mäktiga danska högadeln var van att betrakta kungen som en ur deras egen klass, visserligen vald att leda regeringen men absolut inte utrustad med alltför stor makt. Mot denna inställning stod Luthers syn på fursten som Guds redskap och som

kämpe för den rena tron, den överhet, alla hade att lydigt underkasta sig. Den idealbild som renässansen skapat och som krävde att fursten borde vara en högt bildad, såväl fysiskt som andligt och konstnärligt väl utrustad härskare, började också få fotfäste i Norden. I varje fall var dessa idéer inte främmande för Christian och samtidigt som hans kommande plikter som kung nogsammt inskräptes under hans uppfostran fick han höga tankar om sig själv och sin förmåga.

När fadern dog var Christian som sagt endast 11 år och regeringen anförtröddes under en övergångstid åt de fyra ledande inom riksrådet som förmyndare. Dessa kom ganska snart i konflikt med änkedrottningen, som ville att vissa delar av riket skulle avdelas som hertigdömen åt Christians båda bröder, prinsarna Ulrik och Hans. Detta krav avvisades bestämt av förmyndarna, som också sökte motverka drottningens tyskorienterade inflytande över sonens vidare utbildning. Drottning Sofia blev djupt förnärad och drog sig tillbaka till Nykøbings slott på Falster, varifrån hon till sin död 1631 med fast hand och utpräglad ekonomiskt sinne styrde kronans gods på Falster och Lolland, som utgjorde hennes livgeding. Den omständigheten att Christian således inte bara tidigt blev faderlös utan också kort därefter skildes från modern inverkade naturligtvis på utvecklingen av hans personlighet.

Land och regering

Det var inget litet landområde, som Christian sattes att råda över. Egentligen blev han ju kung i två riken, Danmark och Norge, även om det förra landet var det dominerande. Båda länderna var åtskilligt större än nu och omfattade bety-

dande delar av nuvarande svenskt område. Till Danmark hörde Skåne, Halland, Blekinge och Gotland samt dessutom ön Ösel. Norge omfattade såväl Bohuslän som Jämtland och Härjedalen. Dessutom ingick Island, Grönland och Färöarna men också betydande delar av de båda hertigdömena Schleswig och Holstein med Stormarn och Ditmarsken samt grevskapen Oldenburg och Delmenhorst, vilka alla tillhörde det tyska kejsardömet. Kungen av Danmark och Norge var alltså samtidigt lydfurste under kejsaren.

De båda kungarikena var vid denna tid ännu inte arvriken och monarken var inte enväldig. Han valdes och hyllades på de olika landsdelarnas landsting – det hade för Christians del skett redan sommaren

1584, då han bl.a. framträdde vid faderns sida på Lunds landsting den 20 juli. Regeringsmakten delade kungen med riksrådet, vars ledamöter utsågs ur adelns högsta skikt. Det innebar bl.a. att kungen inte hade rätt att utskriva extra skatter eller börja krig utan riksrådets medgivande. Adeln dominerade helt över de andra stånden och hade vittgående fri- och rättigheter, t.ex. ensamrätt att som kungens länsmän (närmast motsvarande landshövdingar) förvalta kronans slott och län. Som kung hade Christian ofta svårt att finna sig i dessa inskränkningar i hans handlingsfrihet, som medförde att hans planer och idéer inte sällan blev stäckta. Det hände ofta att han ur egen kassa betalade utgifter för riket, som han i efterskott krävde ersättning för och det var

Fig. 2. Christian IV som framgångsrik fältherre i Kalmarkriget. Oljemålning utförd av Pieter Isaacs omkring 1612. Frederiksborg.

Fig. 3. Christian IV till häst samt en ingenjör eller arkitekt. Tv i bakgrunden ses Rosenborgs slott. Oljemålning från c:a 1640, tillskriven Karel van Mander. Rosenberg.

långt ifrån alltid, som hans krav godkändes. Ej sällan uppstod diskussioner om en utgift skulle räknas som hans personliga eller rikets angelägenhet. I de tyska områdena, som hade eget kansli, regerade Christian med större självständighet trots att han officiellt var underställd kejsaren. Här övertog han redan som 16-åring styrelsen och tre år senare, 1596, lät han under stora festligheter kröna sig i Köpenhamn. Därmed inleddes hans 52 år långa regering i de båda kungarikena. Året därpå stod hans bröllop på Haderslevshus med Anna Cathrine av Brandenburg, som födde honom tre söner och ytterligare tre barn, som dog i späda ålder. Själv avled drottningen 1612, mitt under det krig, som brukar kallas Kalmar-kriget, 1611–1613. Detta slutade någorlunda

lyckligt för Danmark med freden i Knäred, som innebar att Sverige måste lösa sitt enda lilla andhål mot havet i väster, området kring Älvsborg, med den då enorma summa av en miljon riksdaler.

Krig och nederlag

Värre gick det när Christian blandade sig i trettioåriga kriget 1625–1629. Det gjorde han egentligen inte som dansk-norsk kung utan som tysk hertig. I denna egenskap valdes han att som »kretsöverste» leda ett antal protestantiska furstars fälttåg mot deras katolska herre, kejsaren. Olyckligtvis råkade Christian i början av sin intervention störta ned med sin häst i en djup grop vid staden Hameln och ådrog sig allvarliga skador i huvudet.

Andra motgångar följde. Utlovad hjälp från England och Frankrike uteblev och inte heller från sina kolleger bland de nordtyska furstarna eller från den danska adeln fick Christian det stöd, han räknat med. Till största delen med privata medel kunde han visserligen utrusta en betydande här men 17/8 1626 led han ett förkrossande nederlag vid Lutter am Barenberge mot den katolska ligans fältherre Tilly. Ett år senare besattes så gott som hela Jylland av Wallenstein. Endast till sjöss kunde Christian ännu hålla stand. Katastrofen var nära, kejsaren och hans fältherrar beredde sig att tvinga Danmark till en mycket hård fred. Då vände sig Christian IV till Gustaf II Adolf och ett möte kom till stand i februari 1629 i Ulfsbäcks prästgård vid Markaryd. Gustaf Adolf, då 34 år, hade i Polen visat sin eminenta fältherrebegåvning och hade fattat sitt beslut att ingripa mot kejsaren. Han väntade att Christian sökte hans hjälp, men denne, som nu var 52 år, krigstrött och missmodig, både fysiskt och andligt blesserad, ville snarast ha fred. Sitt egentliga syfte nådde han dock: ryktet om mötet nådde kejsaren och hans fältherrar, som minst av allt önskade en samverkan mellan de båda nordiska kungarna. De var därför plötsligt beredda att ge Danmark fred på mycket gynnsamma villkor. Den slöts i maj samma år i Lübeck och innebar att alla besatta områden återlämnades utom de tidigare biskopsstiften Bremen och Verden. I gengäld måste Christian förbinda sig att inte vidare ingripa i kriget.

Danmark var räddat men kriget hade inneburit en svår åderlätning. Kungen hade själv mist en stor del av sin personliga förmögenhet, som han varit tvungen att satsa på dyrbara legotrupper, och dessutom hade han förlorat det mesta av

sin tidigare auktoritet. Samtidigt hade han drabbats av familjesorger: den danska adelsdamen Kirsten Munk, med vilken han ingått morganatiskt äktenskap 1615 och som fött tolv barn, hade inlett en förbindelse med en rhenländsk greve medan kungen var i fält. Det blev en uppslitande skilsmässa och Kirstens svek gav kungen ett sår, som aldrig läktes.

I december 1643 råkade Danmark åter i krig med Sverige, som oväntat bröt freden och lät Lennart Torstensson invadera Jylland medan Gustaf Horn kort därefter inledde ett förödande härjningståg i Skåne. Åter hotades Christian och hans länder av katastrof. Genom personliga insatser, främst till sjöss, lyckades den åldrade kungen visserligen avvärja ett fullständigt sammanbrott men freden, som slöts i augusti 1645 i Brömsebro, blev hård: Danmark förlorade Jämtland, Härjedalen, Gotland och Ösel samt Halland på 30 år.

Christian IV var nu en gammal och bruten man. I sjöslaget vid Kolberger Heide hade han blivit svårt sårad och mist sitt högra öga. De återstående åren förbittrades av familjesorger: två av sönerna i det första äktenskapet avled liksom tre av barnen med Kirsten Munk och de flesta av dem som överlevde vållade fadern bekymmer och visade sig ganska otacksamma. Den gamle kungens krafter bröts och tidigt på året 1648 blev han allvarligt sjuk. När han kände slutet nalkas lät han sig föras i släde från Frederiksborgs slott till Rosenborg i Köpenhamn, där han avled 28 februari 1648. Han var då i det närmaste 71 år, hade varit kung i 60 år och själv regerat i 52 år.

Rikets affärer

Christian IV:s tid var inte lyckosam för hans länder och folk. Då han tillträdde

Fig. 4. Christian IV:s bild blev vida känd för samtiden genom kopparstick – sammanlagt c:a 100 olika sådana är kända. Det här avbildade utfördes 1643–44 av Albert Haelwegh efter en förlaga av Karel van Mander.

Fig. 5. I slaget vid Kolberger Heide den 1 juli 1644 miste kungen sitt högra öga och därefter lät han avbilda sig enbart i profil. Litografi från 1848 efter målning av Karel van Mander från slutet av kungens levnad.

regeringen var rikets affärer i bästa ordning och själv ägde han en för sin tid mycket stor privatförmögenhet. Men när han slöt sin växlingsrika levnad var han så gott som utfattig. Danmarks tidigare maktställning var bruten och hans folk, särskilt bönderna, hade det betydligt sämre ställt än ett halvsekel tidigare. Orsakerna här till kan till stor del sökas i den allmänna europeiska utvecklingen och dess påverkan av trettioåriga kriget. Men det kan inte förnekas att kungen själv hade skuld till att det gick så illa. Hans utrikespolitik och krigsföretag förde landet mot katastrofer, som visserligen delvis avvärjdes genom kungens personliga mod och kraftfulla uppträdande i farans stund. Även på inrikesplanet fick

Christian IV uppleva att många av hans åtgärder och ingripanden misslyckades. Han hade ofta goda intentioner och gjorde upp stora planer, som emellertid i många fall havererade eller ej kunde genomföras. Ibland berodde detta på att de var dåligt underbyggda men ofta på att de stötte på motstånd från riksrådet och den övriga adeln.

Tidens bärande idé på det ekonomiska området var merkantilismen. Det gällde att befrämja produktionen inom det egna landet och exporten till utlandet. Handeln expanderade kraftigt och penninghushållningen blev alltmera dominerande. Stegrad inflation och brist på pengar, främst till försvaret, tvingade staten att ingripa i utvecklingen och dels själv driva en aktiv handelspolitik, dels öka inkomsterna genom beskattning av den privata företagsamheten. Nya städer grundades och ett flertal äldre omplanerades för att bli effektivare. Manufakturer och handelskompanier inrättades. Kungen engagerade sig personligen men var otålig och ville se snabba resultat. Några av dessa handels- och industriföretag fick kort levnad, andra hade en viss framgång men endast några få överlevde kungen. Där emot genomfördes på en mängd andra områden nyheter eller förändringar, som blev av bestående verkan. Bland dessa kan nämnas införandet av ett enhetligt system i fråga om längd- och rymdmått samt vikt 1613, ordnat apoteksväsen 1619, fast postgång 1624, utfärdandet av Danmarks första tidningsprivilegier 1634 och bestämmelser om kyrkobokföring 1646. På undervisningsområdet upprättades Sorø akademi 1623, en särskild teologisk ämbetsexamen infördes 1629 och Danmark fick sin första navigationsskola 1643. Medan Norge fick sin egen lag 1604 hade Danmark under Christian IV:s tid

Fig. 6. Frederiksborgs slott vid Hillerød uppfördes av Christian IV 1600–20. På denna målning från 1652 av Laurens Batta ses Fredrik III till häst nedtill t h. Gripsholm.

ingen enhetlig lagcodex – man dömde i de olika landsdelarna efter de gamla landskapslagarna. Kungen lät emellertid samla de viktigaste lagar och förordningar, som utfärdats under hans regering i den stora sk recess, som utgavs 1643 och som bildade en viktig grund för Christian V:s danska lag av år 1683.

Den store byggaren

Inom kultur och vetenskap betecknar Christian IV:s regeringstid en enastående

blomstring. Danmark öppnade sig mot Europa, tillägnade sig nya idéer och bidrog själv med egna insatser av betydelse. Kungen befrämjade allt, som kunde skänka Gud, riket och honom själv »større ære». Hans personliga intresse inriktades på bildkonst, musik och framför allt arkitektur. Som kunglig byggherre saknar han sin like bland nordiska monarker. Han grundade 10 nya städer och gjorde stora planändringar i ett 20-tal äldre. I fråga om stads- och fästningsbyggnad introducerade han samti-

Fig. 7. Rosenborgs slott byggdes i flera etapper 1606–34. Det låg utanför Köpenhamns vallbefästning men då denna utvidgades 1627 införlivades slottet med omgivande park, »Kongens Have».

dens modernaste idéer i Norden. Mängden av enskilda byggnadsverk omfattar praktfulla slott som Frederiksborg och Rosenborg, tempel som Trefaldighetskyrkan i Kristianstad och Holmens Kirke i Köpenhamn, originella byggnadsverk som Børsen och Runde Taarn, likaledes i rikets huvudstad. Det sistnämnda, uppfört som astronomiskt observatorium, ingick i en märklig treeninghet. Det är sammanbyggt med Trinitatis Kirke, som inte bara rymmer ett stort kyrkorum utan dessutom ovan valven en stor sal, som intill 1861 var hem för Köpenhamns universitetsbibliotek. Kombinationen kyrka, observatorium och lärdomscentrum ger uttryck för kungens idé om ett vishetens tempel, som skulle visa vägen till förståel-

se av de stora gudomliga sammanhangen.

Christian IV var så starkt engagerad i sina många byggnadsverk att man velat se honom som deras verkliga arkitekt. Visserligen hade arkitekturstudier varit en mycket viktig del i hans uppfostran men med all sannolikhet har han nöjt sig med att göra skisser och utkast, som sedan bearbetats av verkliga arkitekter och ingenjörer. Otvivelaktigt har han varit den bestämmande i stort som smått och hans personliga smak har i hög grad satt sin prägel på hans byggnadsverk och den arkitekturstil, som med all rätt bär hans namn. De många härliga byggnadsverk, han efterlämnat, har väl i särskild grad medverkat till att hans minne bevarats ovanligt levande genom seklerna.

Fig. 8. Runde Taarn (1637–42) vid Trinitatis Kirke (1637–56). Kopparstick 1646 av J. A. Greyss.

Christian – en renässansmänniska

För den som vill närmare lära känna människan Christian IV finns ett rikt material att ösa ur. Hans yttre gestalt kan vi studera i ett otal porträtt alltifrån barnaårens bilder av en klarögd, energisk pojke och ungdomens framställningar av den nyblivne kungen, högre, stolt och livsglad, över mannaålderns representationsporträtt av landsfadern och fältherren med den karakteristiska hårflåten fram till de sista gripande skildringarna av en trött och resignerad gammal man, dock med bevarad värdighet. Det finns också flera beskrivningar genom samtida, som kommit honom nära. Här skall endast citeras två sådana vittnen. Det första är ett påvligt sändebud, som 1625 beskriver den då 48-åriga kungen så här: »Han är högväxt och har ett vackert utseende.

Han lever mera nyktert än vad som är vanligt hos tyskarna. Han är i sin bästa mannaålder, älskar rättfärdighet och är mycket försiktig i sina utgifter men likväl ingen gnidare.» Uppgiften om kungens nykterhet väcker kanske viss undran eftersom han tvärtom brukar framhållas som en tapper dryckeskämpe. Mera överensstämmande med den föreställningen är det porträtt, som det andra vittnet, engelska sändebudet Robert Sidney, tecknar 7 år senare: »Han är en stor och stark karl, omkring 56 år gammal, med brunt hår, som börjar gråna. Han för ett besynnerligt liv, ty fastän han med stor omsorg sköter sina affärer är han för det mesta drucken. Det var han både i lördags och i söndags, likaså på måndagen – man säger här att det är skick och bruk att vara full tre dagar i sträck. Men nästa morgon, då jag gick upp på slottet, fick jag veta att kungen redan tidigt i gryningen ridit ut på jakt.» Att Sidneys bild av kungen skiljer sig så starkt från den tidigare citerade har nog sin främsta förklaring i de upplevelser, Christian haft under de mellanliggande åren: nederlaget i 30-åriga kriget och de allvarliga blessyrer, han då ådragit sig, samt inte minst Kirsten Munks svek. Det är kanske inte så underligt att han lite väl ofta och grundligt sökte tröst i bägaren. För övrigt hörde överdrifter i mat och inte minst dryck till tidens sed eller snarare osed.

Det finns i alla fall många vittnesbörd om Christian IV:s bravader med pokalen i sving, i synnerhet från hans yngre år. Särskilt har nog kungens umgängesvän från dessa år, Sivert Grubbe, genom sina bevarade dagboksanteckningar framhävt denna sida av livet vid hovet. Han var också med på den långa sjöresa, Christian företog 1599 längs norska kusten upp runt Nordkap och åter. Denna märkliga

Fig. 9. Trefaldighetskyrkan i Kristianstad från söder. Den är Christian IV:s största och förnämsta kyrkobyggnad, uppförd 1617–28. Tornspiran tillkom dock först 1865–66. (Äldre vykort från Fröken Augusta Hults samling, LLA.)

långfärd var föranledd av rapporter om kränkningar av Norges gräns längst uppe i norr och av landets handels- och fiskerättigheter. Dessutom får den nog ses som kungens avsked till ungdomens sorglösa ungarliv. Ombord uppträdde kungen som »Generalkaptein Christian Frederiksen» och sin chefskajuta döpte han till Capernaum.

Ryttare och sjöman

Trots att Christian åtminstone tidvis var omåttlig i mat och dryck nådde han i motsats till fadern en för tiden hög ålder, i det närmaste 71 år. Det berodde väl främst på hans oerhört starka fysik. Som tidigare nämnts hade han uppfostrats i allehanda idrotter för att kunna tåla det mesta, sär-

skilt med tanke på livet i fält och till sjöss. Som skicklig ryttare var han vida berömd. Det berättas tex att han den 1 juni 1598 red i kapp med översten Anders Sinclair, grundare av det skånska godset Sinclairsholm. På sträckan Frederiksborg–Köpenhamn, c:a 40 km, slog kungen, som red en liten norsk häst, sin medtävlare med en hel timme. I juli 1619 tillbragte han 36 timmar på hästryggen på resa från Bredsted i Schleswig till Köpenhamn med avbrott endast för överfärjningar. Ännu 1637 skriver fransmannen Charles Ogier om den då 60-åriga kungen: »Det sägs att ingen kan bestiga och rida in en otämjd häst som han och att heller ingen med så stor dristighet går ombord mitt i en storm och anförtror sig åt vind och vågor.»

Den skicklige ryttaren var nämligen

också en oförvägen sjöman. Som ung hade han från Kronborgs fönster med livligt intresse följt sjöfarten i Öresund. Han hade fått grundlig undervisning i allt som rörde navigation och skeppsbyggeri. Danmarks sjöhandel och dess örlogsflotta låg honom varmt om hjärtat. Längre förmådde han också hävda det danska herraväldet i nordiska vatten och det är som den svårt sårade men obesegrade sjöhjälten vid Kolberger Heide 1644, som man helst minns honom i Danmark, den gången, »han stod ved højen Mast».

Vetgirig och rastlös

Sin uppgift som statschef tog Christian på största allvar och åt sina rikens affärer ägnade han utomordentlig flit och enorm arbetskapacitet. Till sin natur oerhört vetgirig ville han personligen se och kontrollera allt. Därför var han nästan ständigt på resande fot, än till lands, än till sjöss. Palle Laring skriver härom: »Han rider, han kör, han seglar, han rider igen; i hårt väder lämnar han sitt skepp och går ombord i en liten båt, blir satt i land och tar sig fram till ett ställe, där något skall uträttas, förvissad om att det inte skulle bli ordentligt gjort utan hans personliga ingripande.» Han var överallt och tog sig av allting. En av hans länsherrar har yttrat: »Det finns inget så stort eller så smått att han inte vet allt om det. Han passar och ordnar allt, också i fråga om hushållet, tex bak, saltning av kött, mjölk, smör osv. Det ägnar han sig åt under morgontimmarna, mellan fyra och sex. Därefter går han till regeringsangelägenheterna. Ingen kung före honom har uträttat så mycket. Och fastän han tar sig an hushållsgöromålen förstår han likväl att passa på sin värdighet. Han går på sina ben som en kung.» Ett annat vittne framhål-

ler: »Vår kung är duktig, kultiverad och nådig. Han besöker gärna borgarnas hus och sätter sig på en bänk utanför huset, talar gärna med hantverkare, av vilka han lär sig en hel del. Sällan använder han fyra eller sex hästar utom när han vill ses i all sin kungliga höghet. Han kör lika ofta själv sin vagn som andra gör det.»

Hittills har mest adels- och hovfolk kommit till tals. Röster ur folkens djupa led är sällsynta men en roande närbild av kungen i aktion ger en av hans meniga soldater, islänningen Jon Olafsson, som i sina bevarade minnesanteckningar berättat om sin tid som »bösseschötter», dvs artillerist i Köpenhamn. Vid ett tillfälle beordrades han att klockan sex en morgon infinna sig vid slottet Ibstrup ett stycke norr om huvudstaden. Tillsammans med sina kamrater sattes han att röja ett uthugget skogsområde. Kungen var med och drog sig inte för att själv hjälpa till. Medan han som bäst höll på att kasta undan stora trädrötter fick han se truppens chef stå och titta på, alltför fin och elegant för att nedlåta sig till kroppsarbete. Ett häftigt vredesutbrott från den temperamentsfulle monarken satte snart den fine officern i arbete till hans underlydandes oförställda skadeglädje.

Flitig brevskrivare

Om Christian IV:s stora flit vittnar speciellt de mer än 3.000 egenhändigt skrivna brev, som finns bevarade – ändå är det endast en mindre del av vad han totalt hunnit med att skriva. Det är framför allt i dessa brev, vi möter människan Christian. Det danska språket hade han lärt sig behandla personligt och synnerligen uttrycksfullt som ingen kung före honom och knappast efter heller. Både

till form och innehåll omspanner dessa brev ett stort register. Här finns våldsamma temperamentsutbrott, drastiska uttryck för humor, ömsinta förmaningar angående barnen och naturlyriska beskrivningar av den första vårdagens fågelsång och nyutslagna violer. Och likaväl som viktiga utrikespolitiska frågor eller riksangelägenheter avhandlas bekymrar sig kungen om de mest triviala hushålls-ärenden. Framför allt ger breven uttryck för kungens uppgift som landsfader. En av de många, som i skrift porträtterat Christian IV (G. Hartmann) har målande beskrivit vad detta innebar: »Han skulle inte bara passa sina kungliga plikter och alla sina många företag eller planer utan måste samtidigt bokstavligt talat uppträda som polismästare och barnpiga eller som skolmästare i den gamla stilen för ett par miljoner ohängda och inte alltför begåvade eller välartade ungar. Det är närmast ett mirakel att han orkade med detta arbete under mer än ett halvt sekel.»

En stor del av kungens brev behandlar byggnadsfrågor, ett område, som Christian under sin långa regeringstid ägnade speciellt intresse och outtröttlig energi. I så gott som varje detalj behärskade han detta fack, han kände sina byggmästare och hantverkare, kunde alla deras knep för att sko sig. För dem måste han ha varit ett Herrens kors, då han väl visste att han ytterst var ensam om att kontrollera dem. Det framgår bl a i otaliga randanmärkningar i räkenskaper – kungen var nämligen ofta sin egen revisor. Samtidigt som han respekterade gammal tradition och invand yrkesskicklighet var han vaken och intresserad för nyheter och förbättringar. Vid ett tillfälle skriver han text till en av sina länsherrar om en typ av

effektiv. En annan gång låter han Sivert Beck beställa 3–400 träskyfflar av en form, som han sett bönderna sälja på marknad i Göinge, men skäften ville han ha en halv aln längre och bladen något djupare.

Trots all flit och energi och trots utpräglat sinne för praktiska ting nådde Christian IV långt ifrån alla de mål, som han uppställt. Han förlorade sig alltför ofta i detaljer, saknade förmåga till översyn och hade svårt för att delegera ansvarsfulla uppgifter åt andra.

Christian IV inför eftervärlden

I det föregående har gjorts försök att belysa Christian IV:s personlighet och hans verksamma liv genom vittnesbörd från hans egen samtid. Hur har eftervärlden sett på honom och hans gärning? Trots sina uppenbara fel och brister och trots sin föga lyckosamma regering har han kommit att framstå som den populäraste av Danmarks äldre monarker. Det beror inte bara på hans många efterlämnade byggnadsverk utan också på den gängse bilden av honom som en verklig karl, orädd och kanske störst i farans och motgångens stund. Hans vitalitet och energi, hans tapperhet såväl i fält som i dryckeslag har gjort honom till ett tacksamt objekt för en rik legendbildning. På denna har särskilt de nationalromantiska strömningarna i litteratur och konst byggt vidare. Johannes Ewalds glorifiering av sjöhjälten »ved Højen Mast», Johan Ludvig Heibergs populära skådespel »Elverhøj» och Wilhelm Marstrands målningar i kungens gravkapell vid Roskilde domkyrka har i hög grad präglat eftervärldens bild av hjältekungen och den folkkäre monarken.

En senare tids mera kritiska historiesyn

har väl gått ganska hårt åt hjälteglorian och den idealiserade bilden av Christian IV som människa och regent. Man må dock betänka att han levde och verkade i en tid med helt andra förhållanden och värderingar än våra dagars. Trots alla svagheter och felgrepp framstår Christian IV som en ovanligt färgstark och fängslande personlighet och hans regering som en rik blomstringstid inom konst och kultur.

Litteratur

Litteraturen om och kring Christian IV är synnerligen omfattande alltifrån Ludvig Holbergs »Dannemarks Riges Historie» II (1733) och Niels Slanges stora biografi i två band (1749) till den innehållsrika katalogen över årets tio danska utställningar kring temat »Christian IV og Europa» (1988). Denna innehåller för övrigt en litteraturförteckning, som omfattar mer än 1100 titlar.

Nedan anges endast de viktigaste källorna, som här utnyttjats.

Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve 1589-1648. Udg. ved C. F. Bricka og J. A. Fridericia. Bd I-VII (1878-91), suppl-bd VIII

(1947) ved Johanne Skovgaard. Hela verket i nytryck 1970.

Hartmann, Godfred: Christian. En skitse til et portræt (1977, ny upplaga 1988).

Hartmann, Godfred: Kongens Børn (1981).

Heiberg, Steffen: Christian 4. Monarken, Menne-sket og Myten (1988).

Lauring, Palle: Christian den Fjerdes Riger og Lande (1967).

Lüsberg, H. C. Bering: Christian IV (1890-91).

Lorenzen, Vilh: Christian IV's Byanlæg og andre Bybygningsarbejder (1937).

Memoirer og Breve, Bind VII: Islænderen Jøn Olafssons Oplevelser som Bøsseskytte under Christian IV (1907).

Memoirer og Breve, Bind XX: Charles Ogier: Det store Bilager i Kjøbenhavn 1634 (1914).

Rørdom, Holger Fr. (Udg): Sivert Grubbes Dag-bog. I Danske Magazin IV Række, 2 (1873) o 4 (1878).

Scocozza, Benito: Christian 4 (1987, 2. uppl. 1988).

Skovgaard, Joakim A: A King's Architecture. Christian IV and his Buildings (London 1973).

Steenberg, Jan: Christian IV's Frederiksborg (1950).

Stein, Meir: Christian den Fjerdes Billedverden (1987).

Tamm, Ditlev: Christian den Fjerdes Kanslere (1988).

Wanscher, Vilhelm: Christian 4's Bygninger (1937).

Några tankar om förhistoriska städer, skånska och andra

Av Gad Rausing

»Stad, en bebyggelseform med mer eller mindre planmässig anläggning av gator och anhopning av hus och kännetecknad av en långt driven arbetsfördelning bland dess invånare och (som en följd därav) en tydlig inre differentiering i bebyggelse-avseende samt bildande en egen förvaltnings- (stundom statlig) enhet. Staden skiljer sig från byn därigenom att större delen av dess befolkning ej livnär sig av jordbruk och boskapsskötsel utan av handel och samfärd, hantverk och industri, tjänstemannautövning o.s.v. . . ».
(Svensk Uppslagsbok, 1953.)

I den arkeologiska litteraturen användes ordet »stad» ofta för att beteckna sådana orter vars kvarliggande kulturlager antyder att bebyggelsen varit permanent och där fynden indicerar att invånarna bedrivit handel samt hantverk för mer än det egna behovet. Samhället förutsattes även ha varit av »tillräcklig storlek». (Vad detta innebär är oklart. Birka omtalas i allmänhet som »stad» men däremot icke Helgö.)

Europas förhistoriska »städer» uppfyllde säkerligen icke alla eller alltid de krav dagens definition ställer och icke ens under medeltiden var så alltid fallet. Därför använder man numera ofta uttrycket »tätort» för sådana förhistoriska och medeltida orter där vi icke känner privilegiebrev. Dock har en stark kontinuitet alltid präglat det mänskliga beteendemönstret och säkerligen kan man, ur de

medeltida städernas organisation och funktion, draga vissa slutsatser beträffande de vikingatidas och de förhistoriskas. Därför användes också här uttrycket »stad» för samhällen vilka synes motsvara dagens definition.

Kanhända grundades någon gång mellan ca 750 och 450 f.Kr. Hallstattidens befästa »tätorter» av hövdingar vilka tvingade hantverkare att därstädes tillverka »statussymboler» vilka hövdingarna kunde utbyta sinsemellan eller skänka sina vasaller. Men ingen världslig härskare kan tvinga hantverkare till sådant under mer än en generation. När sönerna ser fädernas ekonomiska eller konstnärliga fångenskap lämna de härskarens maktområde eller, när så fysiskt icke är möjligt, sin konstutövning. Endast politiskt och ekonomiskt fria män producerar kvalificerade produkter.

Den bild spaden ger av järnålderns Skandinavien, liksom av järnålderns historiskt kända Europa, är helt klar och analog med medeltidens, då ett relativt begränsat antal »riken» garanterade medborgarnas och besökarnas säkerhet till liv, lem och gods och vilka därigenom öppnade Europa för en handel vilken bars av en »medelklass», en handel med huvudsakligen vardagliga produkter, vilken arkeologer och historiker ägnat föga uppmärksamhet. Säkerligen var, under järnålder som under medeltid, och troligen långt dessförinnan, stutar och

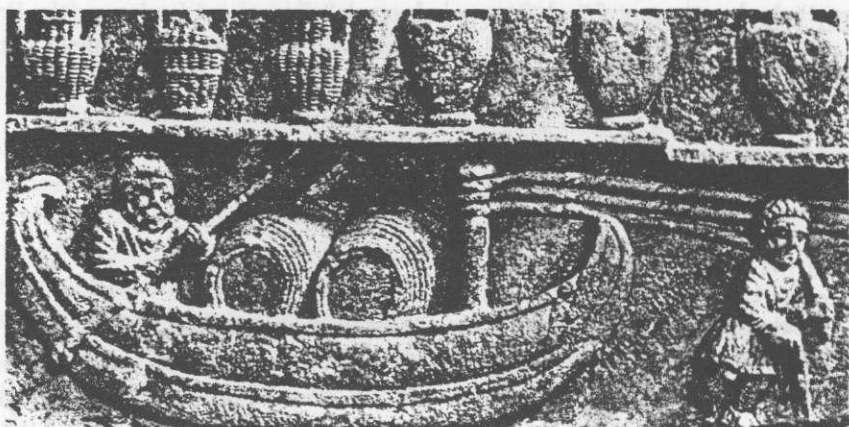

Fig. 1. Vin, i tunnor, och olivolja, i bastomspunna krukor, kunde transporteras långa sträckor på Europas vattenvägar. Från ett romerskt monument vid Trier.

sill, salt och smör, öl, ost och ylle mycket mera väsentliga i handelsutbytet än smycken, elfenben och kryddor.

Alltför lätt fäster man sig vid tanken på ett utbyte av »lyxvaror», men från medeltiden känner vi föga sådant. Vad man bytte var det som man, vid tiden i fråga, uppfattade som stapelvaror. Kanske uppfattar vi, i dag, icke alla dessa som nödvändighetsartiklar, men vi måste tänka oss in i tidens situation. Skärvor av glaskärl i medeltida lager vid Gardar, på Grönland, bevisar icke någon lyxkonsumtion. Vin till nattvarden var, under medeltiden, en absolut nödvändig vara, liksom rökelse och olja till kyrkornas lampor. Olivoljan kunde ersättas av tran, och rökelse drygas ut med bärnsten, men vinet var oundgängligt – när biskopen av Grönland anhöll om att få ersätta importerat vin vid nattvarden med sådant gjort på blåbär fick han avslag från Rom.

Men även Europa behövde skandinaviska varor. Gotländska och öländska mansgravar från romersk järnålder innehåller oftast en krumkniv, sadelmakarens speciella verktyg. Den romerska armén

vid limes behövde mycket läder, för marschskor, remtyg, sadlar och tält, läder som i stor utsträckning importerades från det fria Germanien. Men där man föder upp kreatur och slaktar för hudarnas skull producerar man ett överskott av kött. Så var exempelvis fallet i Falun under 1600- och 1700-talen, där man brukade mängder av läder för hisstyg i gruvan och där man för avsalu i hela Mellan-sverige tillverkade falukorv. Säkerligen sålde man, under järnåldern, icke blott de av sadelmakarknivarna antydda lädervarorna till romerska avnämare utan även torkat, rökat och salt kött liksom torkad, rökt och salt fisk.

De materiella spåren av denna handel är det stora antalet romerska mynt som anträffats i Skandinavien liksom, för senare tider, mynt från muhammedanskt område, från England och från Tyskland.

Från äldre tider känner vi bronsen i alla föremål från »bronsåldern» liksom, för Sveriges och Norges del, flintan under stenåldern.

Där vi kan konstatera att en sådan handel med »vardagsprodukter» ägt rum

måste vi också förutsätta att någon form av politisk organisation av relativt vitt-famnande slag funnits. Sydsandinavien flinta skulle icke ha kunnat nå Svealand eller Tröndelagen under anarkiska förhållanden och ej heller skulle bronsen ha kunnat importeras söderifrån.

Under medeltiden finansierade denna handel, genom tullar och skatter, feodalt-herrarnas och andra politiska ledares företag, utan att dessa själva idkade vare sig hantverk eller handel, och så synes fallet ha varit även långt tidigare, liksom det är än i dag.

Hallstattiden

Vare sig den första generationen »befästa städer» norr om Alperna, Hallstattidens centraleuropeiska fornborgar, var grundade av lokala furstar, vilket synes mest sannolikt, eller de var spontant uppkomna agglomerationer av köpmän, hantverkare och bönder, synes de ha uppstått vid tiden för den stora grekiska och fenikiska expansionen i Medelhavsländerna, på 700-talet f.Kr. De växte sålunda fram samtidigt med grekiska städer som Tarent, Syrakusa, Neapolis, Messina, Sybaris och Massilia, för att blott nämna några få, liksom fenikiska Utica, Motya, Nora, Tharros och Cadiz med flera samt, sist men icke minst, etruskiska Caere, Spina, Tarquinii, Vulci, Perusia och Volterra samt det semietruskiska Rom. I Centraleuropa grundades vid denna tid bl.a. Heuneburg och Hohenasperg i Tyskland, Butyn i Polen och Mont Lassois i Frankrike, tätorter vilka synes ha fungerat som »städer» enligt modern definition.

Där finnes rester av byggnader vilka, genom sin relativa storlek, antyder att de varit residens för makthavare av något slag, där finnes spår av verkstäder och där finnes belägg för långväga handel,

med grekiska bronser, elfenben, guld, vin och salt. I en grav från cirka 500 f.Kr., vid Hohmichele, nära Heuneburg, en lertegelfästning byggd med grekiska måttstandard, anträffades kinesiskt silke, och på själva borgen fanns ben av tamhöns, indiska fåglar. På en något yngre boplats, Achalm vid Reutlingen, fanns orientalisk rökelse, liksom vid Talhau, nära själva Heuneburg.¹

Det ekonomiska uppsvinget gjorde sig märkbart även i den fjärran Norden, där den befästa byn Borremose, i Himmerland, var en blek motsvarighet till Centraleuropas »städer». I dess vallgrav låg en måttstock graderad i grekiska fot.²

Att handeln med »lyxprodukter» nådde långt bevisas av förekomsten av arabisk rökelse i några mellansvenska fynd.³

Vid mitten av 400-talet f.Kr. skakades medelhavsländerna av en serie ekonomiska, militära och demografiska kriser, så som de peloponnesiska krigen, den atenska katastrofen vid Syrakusa, perserkrigen, de västgrekiska städernas kamp mot Kartago och mot etruskerna. Den av Thukydides beskrivna farsot som rasade åren 430–429, och som möjligen kan ha varit influensa med toxisk chock, var kanske den viktigaste orsaken till krisen. I Italien synes de etruskiska stadsstaterna likaså, om än något senare, ha drabbats av en kris från vilken de aldrig hämtade sig.

I Central- och Nordeuropa synes de ekonomiska, och troligen även de politiska, följderna härav ha varit mycket allvarliga. Långdistanshandeln tyckes, i stort sett, ha upphört, de keltiska »städerna» övergivits.

De keltiska städerna

Först flera hundra år senare kom långdistanshandeln i gång på nytt och nya, befäs-

ta städer växte upp överallt på keltiskt område, städer vars betydelse för hantverket och för handeln belägges ej blott av fynden utan även av samtida grekiska och romerska skribenters uppgifter. Men nu var den sydliga handelspartnern icke längre en samling stadstater utan en imperialistisk stormakt, Rom. De flesta keltiska städerna och deras områden inlemades i världsriket, där många av dem överlevat till vår tid. London och Paris, Bonn, Wien och Budapest var alla, en gång, keltiska. Denna högkonjunktur påverkade även Skandinavien varifrån, som ovan nämnts, lädervaror och sannolikt även »köttkonserver» synes ha varit viktiga exportartiklar. En annan viktig sådan synes, liksom under senare tider, ha varit legosoldater. Vi finner icke blott romerska mynt utan även romerska uniforms-persedlar, vapen och utmärkelsetecken i ett förvånansvärt stor antal gravar från tiden, de i vilka gamla auxiliarii och numeri, och kanske även legionarii, romerska fullvärdiga medborgare, lagts till vila, sådana som föredragit att, efter slutad tjänst, återvända hem i stället för att slå sig ned i Riket som romerska medborgare.⁴

I norra och västra Europa synes inga städer ha grundats efter 300-talets mitt och under 500-talet synes de flesta av de gamla romerska städerna i dessa trakter ha förlorat större delen av eller hela sin betydelse och många av dem övergivits.

Vikingatiden

Så inträffar plötsligt något nytt.

Under 800-talets andra hälft, eller kanske till och med något tidigare, grundas plötsligt en rad nya städer i Nord- och Nordvästeuropa, städer utan några rötter i det romerska stadsväsendet.

Dessa nya städer var av två helt nya typer, två helt olika. I England grundade Alfred den Store en rad befästa »burhs», hörnstenar i försvaret mot vikingarna och därtill flyktborgar för landsbygdens befolkning vid vikingaangrepp. Naturligtvis fick många av dessa städer också en ekonomisk betydelse.

I Skandinavien växte emellertid en rad städer upp av en helt annan typ. Det är dessa senare vi här skall diskutera.

Orden »vikingatida stad» leder omedelbart tanken till sådana orter som Hedeby, Birka, Novgorod och Kiew, vilka alla förvisso var städer under vikingatiden, men begreppet »stad» täcker mycket mera än så, det täcker fyndplatser av två helt olika typer.

Vi har icke blott sådana lokaler som Hedeby,⁵ Århus,⁶ Löddeköpinge,⁷ Lomma,⁸ Dalby Söderskog⁹ och Birka,¹⁰ vallomgivna och befästa, utan även sådana under vikingatid obefästa platser som Ribe,¹¹ Helsingborg,¹² Lund,¹³ Skiringsal¹⁴ och Saltvik.¹⁵ Finnes någon skillnad mellan å ena sidan sådana befästa och, å den andra, sådana obefästa orter?

Det har ibland anförts att sådana orter som Skiringsal och Saltvik kanske icke varit permanent bebyggda utan blott utgjort tillfälligt, säsongvis, besökta marknadsplatser, medan däremot Hedeby och Birka alltid antagits ha varit bebodda året runt. Men från en något senare tid, övergången till medeltid, vet vi att sådana orter som Lund och Sigtuna med säkerhet varit bebodda året runt, trots att de saknade befästningar.

Kan förklaringen vara en annan?

Varför behövde man, i vissa fall, befästningar? Uppenbart för att skydda någonting som inneslutits av vallarna. Men det fanns ju många städer utan befästningar. Hade somliga städer större värde,

Fig. 2. På kontinenten kunde tungt gods även sommartid transporteras på landsväg. En transportföra år 1066. Från Bayeuxtapeten.

och var de mera utsatta för angreppsrisk än andra? Ja, kanske.

En stor skillnad mellan de befästa och de obefästa städernas lägen faller omedelbart i ögonen: de obefästa städerna hade icke samma stora och rika uppland som de befästa. De låg vid kommunikationstekniskt gynnsamma platser, vid trafikledernas knutpunkter. De befästa orterna, däremot, hade alla stora och rika uppland, Birka hela Mellansverige och inre Nordsverige, Århus norra Jylland, Löddeköpinge och Lomma Skåne och Sydsverige och Hedeby hela Östersjöområdet.

Vad orsaken än kan ha varit blomstrade handeln upp med icke blott lyxvaror utan även med tunga konsumtionsvaror och, i någon mån, med kaptitalvaror, (järn, slipad kalksten) under vendeltid och, framför allt, under vikingatid.

Vissa, för Skandinavien specifika, problem uppstod emellertid. Tunga produk-

ter, som tjära och järn, slipad kalksten, täljsten, torrfisk och torrkött, smör och talg, hudar och tran, kunde transporteras blott under vintern, på is och snö, över frusna myrar och vatten, men de kunde skeppas ut endast på sommaren, då havsisen brutit upp. På samma sätt måste tungt importgods föras till landet på sommaren och distribueras inom landet på vintern. Detta innebar att »stora» varumängder måste lagras vid kusten under långa tider, under vår och höst, i väntan på vidaretransport, med alla de risker detta innebar och utan någon säkerhet för att köpare och säljare skulle kunna uppnå kontakt.

Det är uppenbart att de lokala makt-havarna såg de möjligheter detta erbjöd och att de därför etablerade »skyddsområden», med någon form av rättssäkerhet, där varor kunde lagras och där marknader kunde hållas, där köpare och säljare kunde mötas vid bestämda tider. Så-

Fig. 3. Torrfisk och tjära väntar på utskIPPING. Torneå, tidig vår. (Laxen stiger i älven!) Början av 1500-talet. Efter Olaus Magnus.

dana områden var förutbestämda att även draga hantverkare till sig. Vi ser, i dag, samma händelseförlopp utspelas, i Schweiz, i Lichtenstein och på Cayman Islands, där »varorna» är kapital och »hantverkarna» banker, samt, mera handgripligt, i Tribal Territory i Pakistan där, vid Darrah, en 30-fots landremsa på ömse sidor om den stora karavanvägen fridlysts från stamstrider och blodshämnd och där ett stort antal vapensmeder slagit sig ned eftersom deras kunder där kan gå säkra medan affärerna göres upp.

Dessa skandinaviska städer var av en annan art än kontinentens. De lokala härskarna, eller deras representant, bodde icke i dem, och de spelade ingen roll i de skandinaviska rikenas världsliga administration. Trots att Knut den store, i England, byggde vidare på lokala traditioner och där stödde sin förvaltning på städerna, och själv residerade i Winchester, kom, i vikingatidens Skandinavien, blott socknarnas gudstjänstlokaler utan, na, medan den exekutiva makten låg på kungsgårdarna, vilka låg utanför städerna. Konungarna synes ofta ha misstrött städernas borgare och försökt kontrollera dem med kungliga garnisoner förlagda i borgar i anslutning till, men icke i, städerna.

Exempel härpå är borgen i Birka, borgberget vid Hedeby, Kreml i Nowgorod och i Kiew samt, vid vikingatidens slut den av Wilhelm, utanför London, byggda Tower. Att konungarna trots detta icke alltid lyckades tämja borgarna omvittnas av att, än i dag, Storbritanniens regerande drottning icke får komma in i City annat än på uttrycklig inbjudan av Lord Mayor, och att detsamma gäller drottningens väpnade styrkor, med undantag från ett par, privilegierade, regementen.

I Skandinavien skulle det dröja ända till medeltidens slut innan de världsliga maktavarna flyttade in i städerna – och där exponerade sig för smitta och sjukdom i ännu högre grad än de gjort ute på kungsgårdarna. Den katolska kyrkan, däremot, tillämpade från första början kontinentaleuropeiska, internationella organisationsprinciper och förlade överallt sina biskopssäten till civitates, till städer.

Vikingatidens högkonjunktur tyckes ha fortsatt långt in i äldre medeltid, och kanske ännu längre. Curt Weibull har påvisat hur, så sent som omkring år 1400, Lübecks import från de danska städerna *huvudsakligen* gick på danska kölar¹⁶ och det är svårt att tro att de tidiga koggarna var mera kostnadseffektiva än de stora

Fig. 4. Handel med salt, torkad och rökt fisk. Början av 1500-talet. Efter Olaus Magnus.

knarrarna, »Grönlandsskeppen», sådana vi känner dem ex.vis från Skuldelev. Koggarnas, liksom grönlandsskeppens, användning begränsades av att de icke kunde dragas på land, att de fordrade hamnar eller skyddade ankarplatser. Koggens stora fördel över knarren var att den, vid ebb, kunde stå stadigt på botten, t.o.m. med full last.

Även fjärrhandeln i öst, med och via Ryssland, synes ha fortsatt långt in i medeltiden. Ännu så sent som 1563 mötte Richard Cheinie (eller Cheyney) en svensk köpman i staden Shammaki, i Persien, vid Kaspiska Havet, en sentida »viking i österled».¹⁷

Uppfattningen att Skandinavien led under en ekonomisk kris vid vikingatidens slut och under äldre medeltid betingas av att samhällets ledande skikt just vid denna tid övergick till att använda nya metoder för att markera sin sociala status. Ännu under den hedniska tidens slutskede tyckes de ledande släkterna ha lagt ned en avsevärd del av sina tillgångar på extravaganta gravgåvor, en sed som upphörde i och med kristendomens införande. Kyrkans bestämmelser beträffande begravning var klara och entydiga: sitt gods och guld kunde och fick man icke taga med, tomhänt måste man stå inför Sankt Peter. De ledande släkterna fann snart andra sätt att resa monument över döda fränder, sådana som än i dag bevisar att dessa släkter var långt ifrån ruinerade: man reste runstenar och man byggde kyrkor. Under 1000-talet och 1100-talet växte stavkyrkorna upp, överallt inom en generation efter »överklassens» trosskifte, och inom ett par generationer ersattes dessa träkyrkor på de flesta håll av stenbyggda kyrkor – och detta vid en tid då den genomsnittliga församlingen säkerligen räknade långt mindre än 200 själar. Den ekonomiska uppoffring

som alla dessa stenkyrkobyggen under en mycket kort tid innebar måste ha varit enorm. Men dessa stenbyggnader var icke blott socknarnas gudstjänstlokaler utan, framför allt, vitt synliga monument över donatorerna och över deras familjer samt, sist men säkerligen icke minst, någotsånär brandsäkra magasin för socknens handelsbönders produkter och gods.

Noter

¹ Rieth, G. A. & Wartenberg, E. W., Ein Weihrauchfund aus keltischer Zeit von der Achalm bei Reutlingen. Reutlinger Geschichtsblätter, 1978, 2. pp. 124–130.

² Brøndsted, J., Danmarks Oldtid. III. København 1940.

³ Rausing, G., Bernstein und Weihrauch in der Bronzezeit. I: 75 Jahre Mannus. Bonn 1984.

⁴ Det romerska infanteriet omfattade, under de första århundradena e.Kr., förband av tre olika typer. Förmåligast var legionerna, där solden var högst, och där endast romerska medborgare kunde taga värvning. Organiserade och utrustade som legionerna, och med officerare som var romerska medborgare, var auxilii, reguljära förband med en total manskapsstyrka ungefär lika stor som legionernas, men rekryterade bland män som icke var romerska medborgare, såväl sådana som var romerska undersåtar som barbarer. Slutligen fanns barbarenheter, numeri, som värvats för speciella tillfällen eller för ett speciellt krig. De förde sin egen, nationella utrustning och stod under sina egna hövdingar, Rausing, G., Barbarian Mercenaries or Roman Citizens. Fornvännen 82, 1987.

⁵ Capelle, T., Die Ausgrabungen im Inneren des Halbkreis-Walles. (Haithabu). Offa, 21–22, Neumünster 1964–65; Jankuhn, H., Haithabu. Neumünster 1963.

⁶ Andersen, H. & Klindt-Jensen, O., Det ældste Aarhus. KUML 1963.

Adam av Bremen. Beskrivelse af øerne i Norden. Wormianum 1977.

⁷ Cinthio, H., Stavkyrkan i Löddeköpinge. Ale 1978; Cinthio, H., The Löddeköpinge Investigation. III. Medd. LUHM 3, 1979; Lindquist, P.-E. Marinarkeologi i Öresund. Ale 1976; Ohlsson, T., The Löddeköpinge Investigation. I. Medd. LUHM 1 1975; Ohlsson, T., Tidigkristna kravar i Löddeköpinge, Ale 1977; Ohlsson, T., The Löddeköpinge Investigation. II. Medd. LUHM 3, 1979.

⁸ Spår av en vall kan iakttagas på »specialkartan öfver Skåne», 1820. Skansjö, S., Malmös tidigmedeltida föregångare. Ale 1980; Pauli, U., Lantmäterikartor dokumenterar Lommahistoria? Ale 1983.

⁹ Rausing, G., Dalby, King Canute and Lund. Medd. LUHM 1969-70.

¹⁰ Arbman, H., Birka. Sveriges äldsta handelsstad. Stockholm 1940; Arbman, H., Birka. I. Stockholm 1940, 1943. Rimbart, Vita Ansgarii. Stockholm, 1926.

¹¹ Adam av Bremen. A.a. Jensen, S., Madsen, P. K. & Schjørring, O., Excavations in Ribe 1979-82. Journal of Danish Archaeology 2, 1983.

¹² Adam av Bremen, A.a. Wihlborg, A., Helsingborg. Medeltidsstaden. Stockholm 1981.

¹³ Archaeologica Lundensia. serie Utgiven av Kulturen.

¹⁴ Blindheim, Ch. & Tollnes, R. I., Kaupang. Oslo 1972.

¹⁵ Dreijer, M., Det Åländska Folkets Historia. Mariehamn 1983.

¹⁶ Kulturhist. Leks, för Nord. Middelalder, art. »Östersjöhandel».

¹⁷ The Voyage of Thomas Alcock, George Wrenne and Richard Cheyney, servant unto the Company of Moscovy Merchants in London, into Persia, Anno 1563. In: Hakluyt, Richard, Voyages, II, London 1962, p. 31.

Skåneflaggan

Av Curt Weibull

Med denna notis gör författaren en sedan länge emotsedd debut i Ales spalter.

Först vill jag frita min far, professor Martin Weibull, från att vara upphovsman till Skåneflaggan. Han dog den 17 april 1902, en tidpunkt, då tanken på en Skåneflagga veterligen inte var väckt eller ens antydd.

Tanken på en Skåneflagga har väckts av och tillkommer helt min farbror Mathias Weibull.

Min familj tillbringade alltid sommaren från mitten av juni till slutet av augusti på en egendom, Sofieholm, belägen ungefär en fjärdingsväg söder om Malmö. Även min farbror Mathias bodde under sommaren, med säkerhet sommaren 1902, där. Han vid vid denna tid publicist. En dag kom han hem från Malmö och medförde ett stort paket. Han samlade familjen utanför vad vi kallade Norra verandan. Farbror Mathias öppnade paketet och till familjens överraskning rullade

han ut en stor flagga. En Skåneflagga, sade han. Familjen visade till hans besvikelse inte någon entusiasm. Han lämnade flaggan kvar på Sofieholm, där den förslades på boningshusets vind. En av mina systrar har sagt mig, att hon sett den där. Vid en eldsvåda 1908 brann boningshuset ner. Bland de vid eldsvådan räddade föremålen var inte farbrors Skåneflagga. Av denna, den ursprungliga Skåneflaggans utseende och färger, har jag ingen erinran. Jag har emellertid hört av en av mina systrar, att färgerna var bestämda av färgen på det vapen, som Erik av Pomern givit Malmö. En bild i färg av detta vapen hade införts i Lauritz Weibulls år 1901 utgivna »Malmö stads urkundsbok». Denna bild torde ha bestämt färgerna på farbror Mathias Skåneflagga.

Om namnet Skeingeberg

Av Göran Hallberg

Dialekt- och ortnamnsarkivet, Helgonabacken 14, 223 62 Lund

I samband med arkeologiska undersökningar av den medeltida borgplatsen på Borgön i Skeingesjön i Verum under sommaren 1988 har förvirring skapats kring namnet *Skeingeberg*. Den på språkliga och historiska grunder motiverade formen *Skeingeberg*, som finns på ekonomiska och topografiska kartor, konkurrerar med den i sentida antikvarisk-arkeologisk tradition använda formen *Skevia-borg*. Det kan därför vara befogat att närmare redovisa vad vi idag vet om namnets ursprung och likaså att placera in borganläggningens namn i den omgivande namnmiljön.

Vi börjar lämpligen med det kända säterinamnet *Skeinge*, som enligt äldre dialektuppteckningar uttalas /skä`inge/ med långt ä-ljud och hörbart /sk-/ , vilket först efter sekelskiftet anslöts till det riksspråkliga *sje*-ljudet. Namnet skrivs: Skeninge 30/1 1464 LÄU 4: 35 (i OHÅ 1960: 16 felaktigt citerat *Skevinge* med -v-; i pergamentshandskriften från 1464 är det första -n- fel för -u-, dvs man bör läsa *Skeuinge*), Scheffuinge, Scheffwinge ca 1514 Pb 307 (om formen med -w- se 1688 nedan), Schifvinge 1576 KrSk 1: 160 (i originalet i DRA står: *Schiffuinge*, samt i en samtida besiktning, som föregick skiftet, *Sküffuinge*; vänligen påpekat för författaren av generaldirektören vid Kammarkollegium Sven-Eric Nilsson [nedan citerad SEN], som tackas för värdefulla källkritiska upplysningar), Scheuinge, Scheuing 1584, Skeuinge, Skieuinge

1596 Mtl Helsingborgs län, Scheen 20/10 1638 DRA (Danske Kancelli B 160, brev från Gertrud Grip till konungen), Skiedninge 15/1 1675 VGHS 1969: 94 (-dn- är snarast en felläsning av ett -ffu-, -ffw- e d, det vid den tiden vanliga sättet att i skrift återge ett intervokaltiskt v-ljud), Skiänge 1680 Jb, Skiedinge [2 ggr], Skiedinge By 1688 Skånska reduktions- och indelningskommissionens arkiv (med hyperkorrekt -d-; SEN tackas särskilt för att han fäst förf:s uppmärksamhet på den hittills så gott som obeaktade kopia av Pb, som låg till grund för kommissionens försök att identifiera biskopsgodsets gårdar med de 1684 numrerade hemmanen), Sckeinge, Sckeinge 1691 PR (*Sck-* skrivs s 170 och 174, *Sch-* s 172), Skeinge 1713 Jb (yngre belägg utelämnas här av utrymmesskäl) samt Skeinge 1976 ES 3D 9g.

Som andra skånska godsnamn har säterinamnet under svensk tid alternativt fått olika tillägg, så tex *Skeinge gård*: Skien-gaard ?1656 GHÅ 1973: 25 (som påpekas av SEN bör man läsa: *Skiengegaard*; formen är sannolikt hämtad ur Arent Berntsen Bergen, Danmarckis oc Norgis Fruct-bar Herlighed, vars fyra delar samlat utgavs 1656, med Önnestads birk s 211), Skieinge Gård 1754 Jb, Sckeinge Gård 1767 Gillberg 221, 1783 Jb, Skeinge Gård 1837-41 Hfl (yngre belägg utelämnas här). Andra typiska varianter är *Skeinge herrgård*: Skeinge herrgård 1960 VGHS 60, *Skeinge säteri*: Sckeinge Säteri 1767 Gillberg 221, Skeinge säteri 1878 SkKal

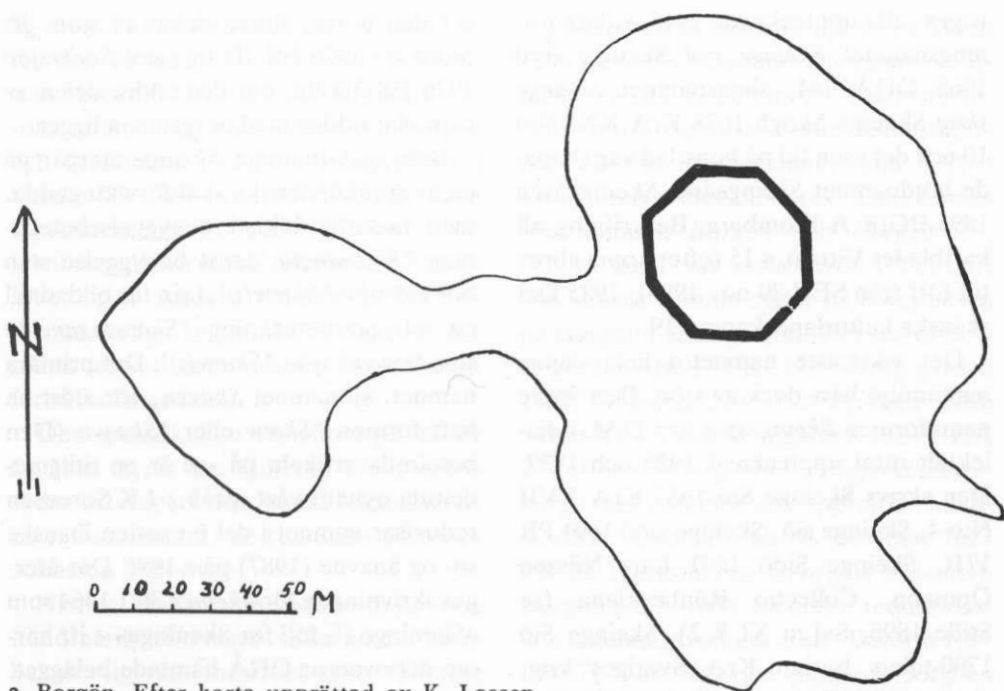
II 2:274 (yngre belägg utelämnas här) och *Skeinge sätesgård*: Skeinge sätesgård 1960 VGHS 61 och 82.

Till godsmiljön hörde *Skeingehus*: Scheingehus 1691 PR 170, Skeingehus 1713 Jb (yngre belägg utelämnas). En vattenkvarn kallas omväxlande *Skeingekvarn* och *Skeingemölla*: Skeingeqwarn 1713 Jb (yngre belägg utelämnas), Skeinge mölla 1976 ES 4D Og. Man särhöll *Nedra* och *Övra Skeinge*: Nereschiinge, Nereschiinge 1651 Decjb, Nere Scheinge 1651 DecjbS, Neere Scheinge 1658 Jb, N:e Scheinge 1691 PR 170 (yngre belägg utelämnas). Jfr idag *Nedra Skeinge* 1976 ES 3D 9g; Øfreskedinge 1638 KB 358 (med hyperkorrekt *d*-inskott), Øffre Scheinge 1651 Decjb, DecjbS, Øffreschiinge 1657 DRA (Danske Kancelli B 124).

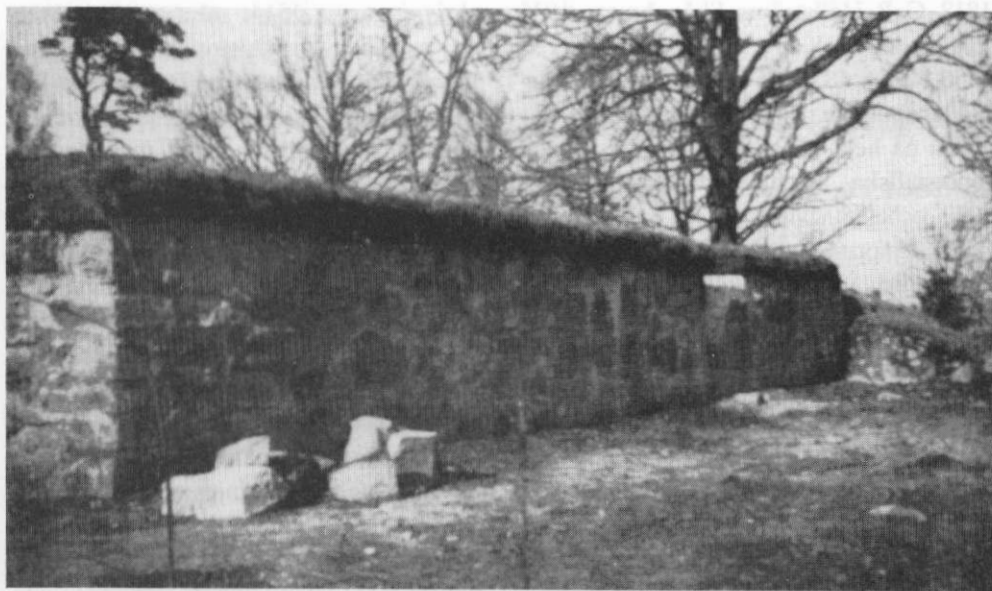
Det nu aktualiserade borgnamnet skrivs: Scheffuingeborg ca 1514 Pb 310 (felciterat som *Skefuingeborg* 1504 (!) i SHFÅ 1950: 50 och 56), Skreffuinge Borg ca 1514 Pb (i extraktet ur Pb i Skånska reduktions- och indelningsverkets arkiv 1688; observera det egendomliga *r*-inskottet), Schewige Borg 1741 Lmh 3 (VGHS 1970: 80), Schewigeborg 1742 Karta av G Norström (efter kopia som ställts till förf:s förfogande genom SEN; observera att Norström samtidigt skriver *Skeinge* om godset och *Skeinge Sjö* om sjön), Schewiaborg 1767 Gillberg 223, Skeingeborg 1807 Karta av N G Werming i KrA (Hermelinska samlingen; efter kopia sänd till förf av SEN), Skjävieborg 1896 SvLm XI 7:2 not 2 (av Arthur Stille i uppsatsen »En folksägen från norra Skåne» felciterat efter Gillberg 1767), Skevisborg 1924 GHÅ 20 (den unika *s*-formen används av Pehr Johnsson i uppsatsen »Skeinge. Ett nordskånskt herresäte»), Scheviaborg 1924 GHÅ 28 (av

Johnsson ej helt korrekt citerat efter Gillberg 1767), Scheviaborg 1944 SHFÅ 158, Scheviaborg 1949 SHFÅ 98 (med foto), 101f och 108f (på samtliga ställen med parasitiskt *r*-inskott, jfr *r*-inskottet i Pb-extraktet ovan), Skeviaborg 1950 SHFÅ: 50 (i B Wihlsson, »Skeviaborg – en medeltida skånsk befästning»), Scheviaborg 1951 SHFÅ 113, Skeviaborg 1952 VGHS 26, Scheviaborg 1956 VGHS 8, Skeviaborg 1958 VGHS 35, Scheffuingeborg, Schewiaborg, Skevingeborg, Skevisborg 1960 OHÅ 22f (i Carl Gustaf Liljenberg, »Bondemän och bondgårdar i Osby-Loshult under medeltiden», som bl a diskuterar namnvårdsproblemet; Liljenberg menar med rätta att Pb-formen *Scheffuingeborg* bör normaliseras till nutida språkbruk, avvisar de korrumpade formerna *Schewiaborg* och *Skevisborg* och stannar för halvmesyren *Skevingeborg*, som visserligen bygger på Paltebokens skrivning, men som ignorerar att förleden i tal och skrift redan sedan länge utvecklats till *Skeinge*), Skeviaborg 1969 SHFÅ 114 (med foto), Scheviaborg 1970 VGHS 70 (i Sigurd Svensson, »Björkeberga och Petersberg. Frågan om en sätesgårds läge»), Skevingeborg 1970 OHÅ 69 (Carl Gustaf Liljenberg, jfr ovan), Skeviaborg 1973 VGHS 54 (med foto), Skeingeborg 1976 ES 3D 9g (formen hade vid remissbehandlingen inför kartbladets tryckning tillstyrkts av DAL i brev till LMV 1974-12-17), Skeviaborg 1979 Elbogen 4: 40, Skeingeborg 1985 Det skånska kulturlandskapet s 41.

Till de ovan redovisade bebyggelsenamnen kan läggas en rad icke bebyggelsebetecknande namnformer. De viktigaste är höjdnamnet *Skeinge klint* Skeinge-klint 1691 PR 174, grindnamnet *Skeingeledet*, skogsområdesnamnet *Skeinge mark* och landsvägsnamnet *Skeinge*

2. Borgön. Efter karta upprättad av K. Lassen.

10. Skeviaborg. SÖ muren efter konservering.

Foto från SSV.

Bilder ur SHFÅ 1950: B. Wihlsson, »Skeviaborg – en medeltida skånsk befästning». Observera ingången i muren i sydost.

vägen, alla upptecknade 1946, vidare röjningsnamnet *Skeinge ryd* Skeinge Ryd 1963 OHÅ 141, skogsnamnet *Skeinge skog* Skäinge Skogh 1678 KrA XXI N:o 10 och det i sen tid på konstlad väg skapade höjdnamnet *Skeingeåsen* Skeingeåsen 1895 BGIK A Blomberg, Beskrifning till kartbladet Vittsjö, s 15 (efter kopia i brev till förf från SEN 20 nov 1986), 1985 Det skånska kulturlandskapet s 19.

Det viktigaste namnet i hela denna namnmiljö bärs dock av sjön. Den yngre namnformen *Skeingesjön* är i DAL i dialektalt uttal upptecknad 1926 och 1937. Den skrivs Skeinge Siö 1687 KrA XVII N:o 4, Skeinge siö, Skeinge siö 1691 PR 171f, Skeinge Siö 1691 Lars Nilsson Opmann, Collectio Rönbeckiana (se Stille 1896, SvLm XI 7:2), Skeinge Siö 1700-talets början KrA Sveriges krig, Skåne 1676–79, N:o 2, Skeinge-Siö 1745 VGHS 1961: 56 (varom jfr ovan), Skyinge sjö 1749 Linné SkR 61, Skeingesjön 1812 C P Hällströms Skånekarta, 1935 EK 16, 1936 EK 17, 1936 BEK, samt tex 1950 SHFÅ 48, 1985 Det skånska kulturlandskapet s 41. Namnet *Skeingesjön* står också på hela sviten av ekonomiska och topografiska kartutgåvor från 1960-, 1970- och 1980-talen.

Ett ursprungligare namn på sjön är emellertid *Skäven*: Skäffwen, Skäferon [något förvanskade skrivningar tillkomna under perioden:] 1614–1644 LMV Gävle, Skäffwen [före:] 1680 KrA XVI N:o C. Sjönamnet *Skäven* är det mest spännande, eftersom det ligger till grund för de andra, såväl det till bebyggelsenamnet *Skeinge* sekundära sjönamnet *Skeingesjön* som alla de övriga namnen på *Skeinge(-)*.

Namnet *Stora sjön*, yngre *Storsjön* och *Stora sjö*, skrivet Stora Siön 1678 KrA XXI N:o 10 (karta av Erik Dahlberg), av-

ser den norra, större delen av sjön. Jfr *Stora sjö* 1976 ES 4D 0g samt *Södersjön* 1976 ES 3D 9g, om den södra delen av sjön, där udden med borgruinen ligger.

Bebyggelsenamnet *Skeinge* återgår på en av språkhistoriska skäl förvikingatida, med *ia*-suffix bildad bebyggelsebeteckning **Skæwingia* 'deras bebyggelse som bor vid sjön **Skæw(i)*', i sin tur bildad till en inbyggarbeteckning **Skæwingar* 'de som bor vid sjön **Skæw(i)*'. Det primära namnet, sjönamnet *Skäven*, bör äldst ha haft formen **Skæw* eller **Skæwi*. (Den bestämda artikeln på *-en* är en tidigmedeltida nyhet i vårt språk.) J K Sørensen redovisar namnet i del 6 i serien Danske sø- og ånavne (1987) på s 198f. Där återges skrivningen för *Skeinge* 30/1 1464 som »Skeninge (!, fejl for Skeuinge» – jfr här om det ovan ur OHÅ hämtade belägget. De äldsta pålitliga skriftformerna, *Skeninge* 1464 (läs *Skeu-*) samt Paltebokens *Scheffuinge* och *Scheffuingeborg* m fl skrivningar ca 1514, stämmer helt överens med den språkhistoriska utvecklingskedja som här i korthet framställts. Enligt Sørensen kan sjönamnet **Skæw(i)* vara bildat till roten i det fornnordiska verbet *skæva*, även känt i svenska dialekter i formen *skäva*. Namnet har innebörden 'sjön som snabbt blir orolig, brusar upp' – en inte ovanlig namngivningsgrund för våra äldre nordiska sjönamn. Sørensen antyder också några andra, men betydligt mindre sannolika tolkningar i avslutning till känt, nordiskt ordmaterial.

När sker då urspårningen till *Schewia-*, *Skevia-* etc på namnets utvecklingsväg från ett **Skevinge* (vilket är den nutida skriftform de äldsta kända skrivningarna motsvarar) till våra dagars *Skeinge*?

Problemet har tidigare uppmärksamats, så tex av förre riksdagsmannen och chefredaktören Nils Elowsson i en utför-

lig artikel i Kristianstads Läns Demokraten den 16 aug 1941. Sven-Eric Nilsson, som i brev till förf har hänvisat till Elows-sons artikel, har själv skrivit om borgen och dess namn i några artiklar i Norra Skåne, 7/9 1987 och 17/8 1988. Se även signaturen EPE 21/7, 25/7 och 30/7 1988, lokalhistorikern Rune Aronsson 5/8 samt arkeologen Anders Ödman 14/9 1988. Denna livliga debatt kring borgen har sedan fortsatt och kommer sannolikt att fortsätta länge ännu.

Den spektakulära varianten på *-ia-* är fn äldst styrkt hos Gillberg 1767, vilken sedan efterapats och ibland felciterats av en rad skribenter. Se tex Stille 1896 och Johnsson 1924 ovan.

Namnet har en åtminstone drygt tvåhundraårig *Skevinge* > *Skeinge*-tradition bakom sig, när missödet sker. Gillberg själv är sannolikt upphovet till den egen- domliga *-ia*-skrivningen, eller har han möjligen fått den från någon äldre handskrift eller avskrift, kanhända i samband med någon av de många akademiska disputationer i historiskt-antikvariska ämnen, som producerades vid 1700-talets början.

Så disputerade Pehr Lovén den 17 april 1745 över ämnet »Om Göinge» under presidium av professor Sven (Lager-)Bring. Disputationen skrevs på latin. Den översattes till svenska och publicerades i tryck av Martin P:n Nilsson i VGHS 1961. Verum avhandlas på s 55 f. Lovén nämner bl a ortnamnen *Skeinge* och *Skeingesjön* (varom se ovan), men tydligen inte borgens namn. Sina uppgifter om traditionerna kring borgruinen har han hämtat från kyrkoherden Lars Nilsson Opmanns berättelse 1691, som sedan 1960 föreligger i tryck i Tunelds utgåva av Prästrelationerna 1667 och 1690 s 164 ff. Lars Nilsson Opmann var kyrkoherde i Visseltofta till 1707.

I Stilles ovan anförda uppsats i SvLm 1896 citeras s 5 samme Opmanns berättelse, men då från ett motsvarande manuskript om Visseltofta-Verum i Samlingarna Collectio Rönbeckiana, Tom XIII, i Lunds universitetsbibliotek. Däri nämns bl a namnen *Borgön* och *Borggården*. (Stilles fader var kyrkoherde i Verum.) Det senare namnet syftar på borgplatsen på Borgön i Skeingesjön. Det skrivs Borre-gården 1691 PR 172, Borg-gården 1767 Gillberg 223, Borregården 1896 SvLm XI 7: 2 och Borggården 1924 GHÅ 27 (efter Gillberg 1767). Något *Skeinge-borg* tycks däremot inte uppträda i handskriften. Önamnet skrivs Bor-öen 1667 PR 63 (kyrkoherde Georgius Simonis), Borgöhn 3/5 1688 Skånska reduktions- och indelningsverkets arkiv, Boröön 1691 PR 172 (Lars Nilsson Opmann), Borgöen 1741 Lmh akt 3 och på 1900-talet Borgön (så tex 1924 GHÅ 20, 1927 SkFolkM 147, 1944 SHFÅ 158, 1949 SHFÅ 101, 108, 1950 SHFÅ 48, 1959 VGHS 35, 1970 VGHS 79, 1972 OHÅ 41 och 1973 VGHS 54).

Slutsatsen av namnredovisningen kan bara bli en:

Borgnamnet innehåller det redan på 1400-talet styrkta bebyggelsenamnet *Skeinge*. Den språkliga samhörigheten framgår klart av namnens former i tal och skrift.

Bebyggelsenamnet *Skeinge* utgör förelid i en rad sekundära ortnamn i den omgivande namnmiljön. Det återgår ytterst på sjöns äldre namn.

Sammansättningen *Skeinge-borg* är genom Palteboken känd sedan 1500-talets början.

Skrivningen med *-ia-* dyker däremot upp först med Gillberg 1767. Annorlunda och felaktigt påstås om namnen i en artikel i Norra Skåne den 30 juli 1988 om sommarens utgrävningar, att *ia*-formen

skulle representera »det gamla namnet», »det enda rätta», och att »det namn som kommit fram under senare år [dvs *Ske- ingeborg*] inte [skulle vara] det rätta». Förhållandet är som visats ovan det omvänder.

Det kan varken språkligt eller sakligt vara riktigt att skilja borgnamnet *Ske- ingeborg* från sitt rätta ursprung i den kulturhistoriskt mycket intressanta namnmiljön.

Förkortningar

BEK=Beskrivning till ekonomiska kartan (se EK)
BGIK=Beskrivning till geologiska kartan
DAL=Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund
DecjbS=Decimantjordeboken med sammandrag.
Handschrift i LLA

Det skånska kulturlandskapet=Det skånska kulturlandskapet. Utg av Urban Emanuelsson m.fl.
Lund 1985

DRA=Danska riksarkivet

EK=Ekonomiska kartan över Kristianstads län
Elbogen. Medlemsblad för Malmö fornminnesförening

ES=Ekonomiska kartan över Sverige

GHÅ=Göinge hembygdsförenings årsbok

Gillberg=J L Gillberg, Historisk . . . Beskrifning
Öfwer . . . Christianstads Län . . . Lund 1767

Hfl=Husförhörlängd. Handschrift i LLA

Jb=Jordebok. Handschrift i LLA

KB=Kancelliets Brevbøger 1551-1660 . . . Khvn 1-
(1885-)

KrA=Krigsarkivet i Stockholm

KrSk=Kronens Skøder paa . . . jordegods i Danmark . . . [1535-1765]. Khvn 1-5 (1890-1955)

Linné SkR=Carl Linnæi . . . skånska resa . . . år
1749 . . . Sthlm 1959

LLA=Lunds landsarkiv

Lmh=Lantmåterihandling. Handschrift i lantmät-
rienhetens arkiv vid länsstyrelsen i Kristianstad

LMV=Lantmåteriverket i Gävle

LÅU=Lunds ärkestifts urkundsbok. Utg af Lauritz
Weibull. Lund 1900-1939

Mtl=Mantalslängd. Handschrift i LLA

OHÅ=Osby hembygdsförening. Årsbok

Pb=Palteboken och 1522 års uppbördsjordebok.
Jordeböcker över Lunds ärkesätets gods vid med-
deltidens slut. Utg av Gösta Johannesson. Lund
1953

PR=Prästrelationerna från Skåne av år 1667 och
1690. Utg av John Tuneld. Lund 1960

SHFÅ=Skånes hembygdsförbunds årsbok

SkFolkm=Skånska folkminnen. Årsbok utg av
Skånska folkminnesföreningen

SkKal=Skånes kalender. Utg af C Ohlsson Arca-
dius . . . 2. Lund 1878

SvLm=Svenska landsmål och svenskt folkliv

VGHS=Västra Göinge hembygdsförenings skrift-
serie

DE SKÅNSKA LANDSKAPENS HISTORISKA OCH ARKEOLOGISKA FÖRENING bildades 1866. Föreningen är en samlingspunkt för en historiskt och arkeologiskt intresserad allmänhet.

Föreningen är utgivare av ALE. Historisk tidskrift för Skåneland, som utkommer med fyra häften årligen. Tidskriften utges med bidrag från Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR). Brev och manus till redaktionen adresseras till docent Sten Skansjö, Historiska institutionen, Magle Lilla Kyrkogata 9 A, 223 51 Lund.

Medlem i föreningen erhåller tidskriften kostnadsfritt.

Årsavgiften, 50 kronor, kan insättas på postgirokonto nr 24 68 31-2, De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening.

Adress till föreningens skattmästare, Allan Persson: Karhögstorg 4 A, 223 55 Lund.

Äldre häften av tidigare utgivna tidskrifter kan beställas hos föreningens sekreterare, arkivarie Anders Persson, Landsarkivet i Lund, Box 2016, 220 02 Lund eller hos skattmästaren.

EFTERTRYCK, helt eller delvis, medges endast efter redaktionens särskilda tillstånd.

Föreningens styrelse:

Länsantikvarie Carin Bunte, Malmö, ordf., landsarkivarie Anna-Christina Ulfspärre, Lund, v.ordf., arkivarie Anders Persson, S. Sandby, sekr., professor Lars Larsson, V. Nöbbelev, v.sekr., fil. kand. Allan Persson, Lund, skattmästare samt professor Hans Andersson, Lund, professor Nils-Arvid Bringéus, Lund, professor Erik Cinthio, Lund, professor Bertil Ejder, Lund, museichef Torkel Eriksson, Helsingborg, docent Siegrun Fernlund, Asmundtorp, överstelöjtn. Sven Hedin, Förlöv, fil. lic. Lars-Göran Kindström, Helsingborg, arkivarie Göran Larsson, Lund, professor Birgitta Odén, Lund, läns museichef Bengt-Arne Person, Varberg, docent Sten Skansjö, Lund, professor Sven Tägil, Lund, läroverksadjunkt Curt Widenborg, Ronneby, intendent Gustaf Åberg, Simrishamn. Hedersledamot: professor Jörgen Weibull, Göteborg.

